

Nepovedlo se

Peripetie slavnostního ztvárnění komunistické ústavy

PETR DVOŘÁČEK

Ústava 9. května, která svým finálním vyzněním dotvrdila legitimitu komunistického převratu v Československu v únoru 1948, se zároveň stala symbolem hořkého konce politické kariéry Edvarda Beneše. Ten totiž odmítl první zákon státu v novém znění podepsat, abdikoval na post prezidenta a uvolnil tak cestu svému nástupci Klementu Gottwaldovi, jenž byl do funkce zvolen 14. června 1948.

Dne 22. prosince 1948 vyzvalo užší předsednictvo Národního shromáždění místopředsedu Vladimíra Procházku, aby zvážil výrobu slavnostního provedení ústavy z 9. května 1948. Na dalším jednání 20. ledna 1949 pak byli místopředsedové Vladimír Procházka a František Kamzala pověřeni, aby v této věci oslovili umělecké svazy.

Dopisem z 25. ledna 1949 byly Kanceláři Národního shromáždění osloveny ohledně výběru nejvhodnějších potenciálních zhotovitelů

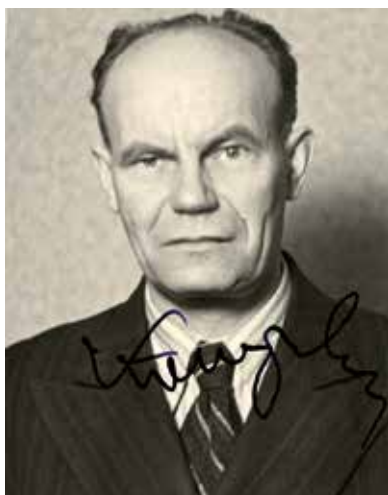
Ústřední svaz československých výtvarných umělců¹ a Blok slovenských výtvarných umělců². Zatímco druhý doporučil Štefana Bednára³ a Antona Hollého, žáka autora slavnostního provedení ústavy z roku 1920 Josefa Sejpký⁴, první vkládal důvěru do Františka Tichého⁵.

V průběhu roku 1949 došly návrhy dle zadaných propozic pouze od Františka Tichého a Antona Hollého. V obou případech se předpokládaná cena pergamenu a vlastního vyhoto-

Prof. JUDr. Vladimír Procházka (12. 9. 1895 Přerov – 25. 6. 1968 Praha) byl český právník a překladatel. V letech 1946–1954 byl poslancem Ústavodárného Národního shromáždění a Národního shromáždění za KSČ. Od roku 1946 generálním zpravodajem parlamentní subkomise pro přípravu ústavy. V letech 1948–1951 byl místopředsdou obou uvedených.

František Komzala (23. 7. 1898 Veselí nad Moravou – 9. 7. 1980 Bratislava) byl slovenský politik a československý diplomat, člen Komunistické strany Slovenska. V letech 1946–1954 byl poslancem Ústavodárného Národního shromáždění a Národního shromáždění za KSČ. V letech 1946–1952 místopředseda jmenovaných zastupitelských sborů.

Foto: 2x APS

- Po zrušení uměleckých spolků po roce 1948 sdružoval výtvarníky jako členy řádné, kandidáty členství a výtvarníky registrované.
- Sdružoval výtvarné umělce na Slovensku.
- Štefan Bednár, používající pseudonym Šimon Bis (15. 5. 1909 Myjava – 15. 1. 1976 Bratislava) byl slovenský malíř, grafik, kreslíř, ilustrátor a publicista.
- Anton Hollý (6. 11. 1915 Stupava – 6. 2. 1988 Bratislava) byl slovenský malíř, grafik, pedagog a rozhlasový pracovník, účastník Slovenského národního povstání.
- František Tichý (25. 3. 1896 Praha – 7. 10. 1961 Praha) byl český malíř, grafik, pedagog a jevištní výtvarník, člen avantgardního hnutí.

vení pohybovala kolem 900 000 Kčs. Oba umělci nicméně od záměru nakonec ustoupili z důvodu nemožnosti sehnat jakýkoliv, natož pak kvalitní pergamen. I pod vlivem této skutečnosti dospělo předsednictvo Národního shromáždění k názoru, že by bylo vhodnější použít pro zamýšlené slavnostní provedení ústavy tisk na ruční papír a speciálně navržené písmo.

V polovině roku 1950 byl proto nakonec zpracováním písma pověřen významný český typograf a kaligraf Oldřich Menhart⁶ a výrobou speciálního papíru o rozměru 31 x 60 cm Maršovská papírna. Dne 12. července 1950 dodal Menhart návrh písma (pod pracovním názvem *Republika*), ten byl přijat a autorem dále rozpracován. Dne 28. září pak autor předložil 95 kreseb návrhů písma (již pod oficiálním názvem *Parlament*), které se staly podkladem pro odlití tiskových matric. Vlastní návrh písma a jeho následná korektura byly oceněny částkou 70 000 Kčs.

V případě ilustrací ústavy se uvažovalo o 10 až 12 výjevech se společenským motivem. Dne 29. června 1950 oslovilo předsednictvo Národního shromáždění v této věci akademické malíře Bohdana Lacinu⁷, Cyrila Boudu⁸ a Václava Maška⁹. Ideové ukázky svých návrhů měli dodat do 15. července 1950, vlastní ucelené návrhy pak do konce září. Profesor Cyril Bouda nabídku vzhledem k časové zaneprázdněnosti odmítl, avšak Václav Mašek a Bohdan Lacina své podklady i přes různé potíže osobní

První požadavek uměleckého ztvárnění ústavy (té z roku 1920) přišel v reakci na třetí prezidentskou volbu Tomáše Garrigua Masaryka v roce 1927. Představitelé státu se shodli na tom, že pro příležitost aktu skládání prezidentského slibu je nutné vyhotovit ústavní listinu v důstojném a reprezentativním provedení. Definitivní rozhodnutí o tom padlo na společném jednání předsednictev Poslanecké sněmovny a Senátu 27. dubna 1928. O čtyři roky později, 6. dubna 1932, bylo slavnostní ztvárnění ústavy předáno Senátu a Poslanecké sněmovně. Výtvarnou stránku v podobě ručně psaného písma a iluminací na pergamentu zajistil typograf, grafik, pedagog a akademický malíř Josef Sejпка (1885–1952). Vazby se zhostila pražská firma Jirout a Alexandrová. Ochrannou kazetu pak zhotovila firma Lindauer také z Prahy. Celková cena za takto provedenou ústavu byla 59 790 Kč.

povahy dodali ve stanoveném termínu. Předsednictvo jejich práci vyhodnotilo a 22. listopadu sdělilo dopisem Bohdanu Lacinovi, že byl vybrán návrh jeho cyklu ilustrací zhotovený technikou barevného dřevorytu s tématy 9. květen, Únor 1948, Hornictví, Rodina, Hutnictví, Děti, Strojírenství, Mládež, Věda, Zemědělství, Lidová veselice, Kultura.

Během jara 1951 se uskutečnilo několik schůzek Laciny se zástupcem Národního shromáždění Františkem B. Soukupem¹⁰ a ředitelem Průmyslové tiskárny Methodem Kalábem¹¹, které měly za cíl ujasnit si rozvržení plánovaného tisku ve vztahu k ilustracím. V červenci téhož roku byla Lacinovi vyplacena záloha 10 000 Kčs na výdaje spojené s tvorbou dřevorytů. Již během září byl jmenovaný Soukup urgován stran aktuálního stavu prací. V odpovědi kromě omluvy za zdržení odkazoval Lacina na komplikace způsobené květnovou změnou koncepce ilustrací, která zahrnovala jejich začlenění do textu oproti původně plánovaným samo-

statným stranám, a zároveň na své další povinnosti při dokončování jiných děl. Místopředseda Národního shromáždění Václav David¹² sice Lacinovi s posunutím termínu vyhověl, ale zároveň důrazně připomněl důležitost a prioritu splnění zadané práce, neboť od dokončení ilustrací se odvíjely tisk a vazba a svou roli hrála také rozpočtová stránka celé věci. Z dochované korespondence mezi Lacinou a Soukupem¹³ vyplývá, že tvorba ilustrací pro slavnostní provedení Ústavy 9. května byla v dané době nad síly autora. Souběh rodinných, profesních či materiálních potíží (šlo mimo jiné i o výpadky dodávek elektrického proudu v Brně a nutnost pracovat často při svíčkách) nakonec vedl v srpnu 1952 k nervovému zhroucení Bohdana Laciny a jeho následnému rozhodnutí (říjen 1952) podat žádost o zproštění práce na ilustracích. Zároveň však alespoň dodal již čtyři dokončené návrhy ilustrací (Únor 1948, Hornictví, Zemědělství a Lidová veselice). Generální tajemník Národního shromáždění Josef Ková-

6 Oldřich Menhart (25. 6. 1897 Praha - 11. 2. 1962 Praha) byl významný český typograf, tvůrce písma, kaligraf, knižní grafik a odborný publicista.

7 Bohdan Lacina (15. 2. 1912 Sněžné - 6. 7. 1971 Brno) byl český malíř, grafik, ilustrátor, profesor dějin umění a výtvarné výchovy.

8 Cyril Bouda (14. 11. 1901 Kladno - 29. 8. 1984 Praha) byl český malíř, ilustrátor a profesor na Karlově univerzitě.

9 Václav Mašek (28. 2. 1893 Buštěhrad - 26. 5. 1973 Praha) byl český malíř, ilustrátor, typograf a grafik.

10 PhDr. František B. Soukup (7. 3. 1893 Praha - ?) byl knihovník a archivář Národního shromáždění, překladatel z francouzštiny a angličtiny.

11 Method Kaláb (10. 7. 1885 Veselíčko - 17. 11. 1963 Praha) byl český grafik, ilustrátor, tiskař, typograf, tvůrce písma, odborný publicista a bibliofilský specialista. Od roku 1922 ředitel Průmyslové tiskárny v Praze na Letné.

12 Václav David (23. 9. 1910 Studené - 5. 1. 1996 Praha) byl český a československý politik Komunistické strany Československa. V letech 1948–1990 poslanec Prozatímního a Ústavodárného Národního shromáždění, Národního shromáždění ČSR a ČSSR a Sněmovny lidu Federálního shromáždění. Od roku 1948 místopředseda Národního shromáždění. V letech 1953–1968 ministr zahraničních věcí.

13 *Archiv Poslanecké sněmovny*, f. Spisy kanceláře, nezpracováno, Korespondence B. Laciny s Františkem B. Soukupem.

Vazba slavnostního provedení ústavy z roku 1920 a vazba Ústavy 9. května

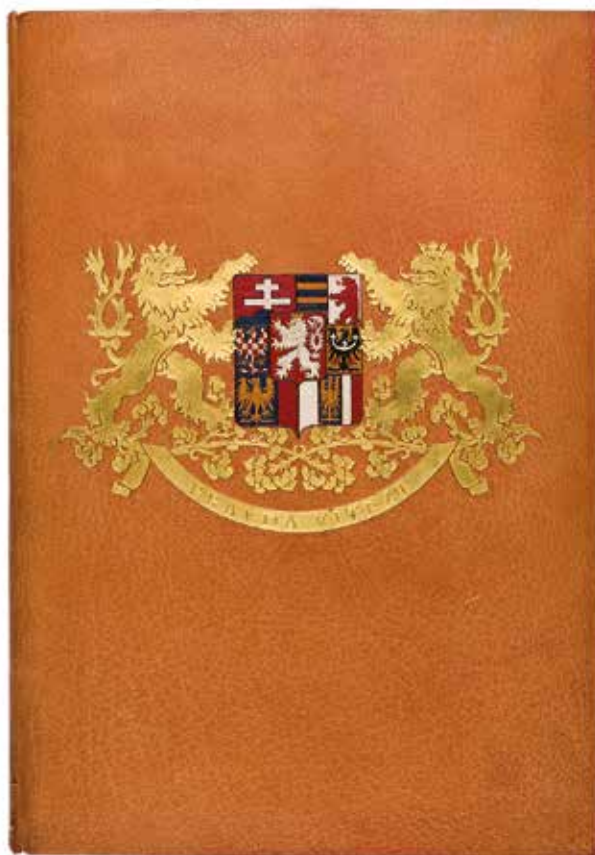

Foto: APS

čik Lacinovy důvody 24. října 1952 akceptoval.

V tuto chvíli bylo ale jasné, že slavnostní provedení Ústavy 9. května nebude obsahovat ilustrace a oproti záměru z konce roku 1948 půjde o prostý tisk textu na ruční papír a alespoň zdobnou vazbu. Zůstávalo však jedno významné propojení mezi slavnostním provedením ústavy z roku 1920 a okázalou úpravou Ústavy 9. května, a to shodný autor vazby Alois Jirout¹⁴. Ten byl provedením vazby pověřen na konci roku 1951 a ani jeho práce se neobešla bez komplikací. Záměr nechat vyrobit kromě slavnostního provedení ještě další tři až čtyři exempláře pro

ústavní činitele nakonec narazil na nedostatek surovin. Objednávka kůží z října 1952 z Gottwaldova (Zlína) se ukázala jako kvalitativně nedostačující. Proto byla v polovině listopadu 1952 učiněna prostřednictvím podniku zahraničního obchodu Centroxet objednávka přírodní maroquinové kůže z Francie. Došlé zboží však bylo naneštěstí poškozeno, a proto bylo nutné objednávku v květnu 1953 zopakovat. Mezitím již bylo odlito Menhartovo písmo Parlament a probíhaly přípravy tisku. Za situace absence ilustrací byl technologický postup tisku jednodušší, usnadněný mj. použitím pouze dvou odstínů inkoustu.

Rovněž pro zamýšlený ruční tisk bylo nutné objednat ze zahraničí 0,5 kg ruměnkové barvy (zinober) a 1 kg černé barvy bez anilinu. Původní termín tisku v lednu 1953 se tak prodloužil. Dokončení finální podoby slavnostního provedení Ústavy 9. května bylo navíc pozdrženo nutností objednat plátkové zlato pro pozlacení díla, k tomu došlo až na konci roku 1954. Všechny práce byly dokončeny ve druhé polovině roku 1955, a tak jediným prezidentem, který mohl (vzhledem ke všem výše uvedeným časovým prodlevám) stvrdit svým podpisem slavnostní slib již v nové úpravě ústavy, se stal 19. listopadu 1957 Antonín Novotný.

14 Alois Jirout (9. 2. 1899 Sloveč – 26. 7. 1969 Praha) byl významný český knihář.

Návrh ilustrace Bohdana Laciny s názvem Hornictví

Foto: APS

KAPITOLA PRVNÍ

PRAVA A POVINNOSTI OBCANU

ROVNOST

- § 1. ⁽¹⁾ Všichni občané jsou si před zákonem rovni.
⁽²⁾ Muži a ženy mají stejné postavení v rodině i ve společnosti a stejný přístup ke vzdělání i ke všem povoláním, úřadům a hodnostem.

SVOBODA OSOBNÍ

- § 2. Osobní svoboda se zaručuje. Může být omezena nebo odňata jen na základě zákona.

XX

Ilustrace s názvem Zemědělství pro první kapitolu Ústavy 9. května

Foto: APS

Ilustrace Lidová veselice a Únor 1948

Foto: APS

